

L. Lopata

LOPATA, L. (Vysoká škola zemědělská, Praha - Suchdol): *Volný čas řídících pracovníků v zemědělství*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1) : 63-74.

Časový fond řídících pracovníků se vyznačuje zvýšenými časovými nároky na práci, která značně přerůstá rámec všedních dnů, dále časovou tísní pro plnění mimopracovních povinností a výrazným nedostatkem volného času. Ve struktuře volného času dominuje oblast kulturního odpočinku a zábavy, jíž je věnováno více než polovina z celkového množství volného času. Ve velké míře je zastoupen i nečinný odpočinek. Trvale působícím rysem zemědělského prostředí ovlivňujícím strukturu časového fondu i jeho jednotlivých kategorií v průběhu roku je i nadále sezónnost. Výrazné kolísání potřeby práce v jednotlivých obdobích roku se negativně odráží ve sféře mimopracovního a zejména volného času, u něhož ve špičkových obdobích roku dochází k jeho prudkému úbytku i ke zhoršení jeho struktury. To se týká zejména letní žňové špičky, kdy např. ve dnech pracovního klidu se snižuje ve srovnání se zimním obdobím fond volného času téměř na polovinu, přičemž se i výrazně zhoršuje struktura zbylého volného času. Ženy — podle očekávání — spotřebovávají podstatně více času k plnění mimopracovních povinností než muži, přičemž sezónnost tyto rozdíly dále prohlubuje. Disponují menším množstvím volného času než muži, lépe jej však využívají.

řídící pracovníci; struktura časového fondu; sezónnost

V období raného kapitalismu, kdy úroveň výrobních sil byla na nízkém stupni, museli lidé pracovat 14 až 16 hodin denně. Přitom výsledky jejich namáhavé práce stačily jen k zajištění existenčního minima. Pracovní den v té době byl vyplněn jak pracovní činností, tak i rodinným životem a lidskými potřebami. Pracovní činnost člověka plně odpovídala přirozenému životnímu rytmu, jemuž podléhaly i všechny ostatní životní aktivity. Hlavním regulátorem pracovní doby bylo denní světlo.

Éra industrializace přináší s sebou z časového hlediska významnou přeměnu ve smyslu striktního oddělení pracovní doby od doby volna, čímž byl vytvořen základ pro vznik samostatné a důležité sféry lidského života — volného času. Práce se vyloučila ze svazku rodiny a rytmus práce přestal odpovídat přirozenému rytmu života. Umělé osvětlení umožňovalo prodlužovat práci i do večerních a nočních hodin, což vedlo k postupnému upevňování umělých průmyslových rytmů v městském prostředí. Dělbá práce vedla k prohlubování specializace a k intenzivnímu a jednostrannému zatížení člověka.

V průběhu jediného století, kdy úroveň výroby mnohonásobně vzrostla, se pracovní doba snížila z rozmezí 90 až 60 hodin týdně na

48 až 40 hodin. V nastávajícím období, kdy rozvoj výroby bude stále více dynamizován vědeckotechnickým pokrokem, se budou vytvářet i další objektivní předpoklady pracovní dobu dále zkracovat a rozšiřovat tak mimopracovní dobu, a tím i potencionálně volný čas*). Specifická váha volného času bude stále vzrůstat — již v současné době je volný čas důležitým sociálně kulturním činitelem, výrazně ovlivňujícím celou naši společnost.

V minulosti byl čas volna chápán jako zahálka, a proto se soudilo, že je třeba jej zatratit jako přítěž či kletbu lidstva. Dnes, kdy důležitým znakem volného času je jeho rozšíření do všech vrstev obyvatelstva, objevují se v souvislosti s rozdílným chápáním společenských podmínek zejména se zřetelem k působení vědeckotechnického pokroku i rozmanité názory na úlohu volného času. Na Západě mluví někteří teoretici o volném čase jako o světu různých koníčků a zálib, další jako o úprku ze stáda, volném vydechnutí, sladké nečinnosti. Na druhé straně je volný čas považován za dobu věnovanou vzdělání, ti nejodvážnější tvrdí, že volný čas je souhrnem činností, tvořících velikost epochy.

Naše socialistické pojetí volného času vychází ze základní myšlenky, že domínující postavení v životě člověka má sféra práce, přičemž však je člověk formován celou svou rozmanitou činností. Vztah dvou hlavních životních sfér člověka — sféry práce a sféry volného času je nutné vidět jako oboustranně aktivní. Volný čas tedy není pouhým trpným výsledkem působení sféry práce, nýbrž aktivním faktorem, který zpětně působí na sféru práce, a to stále silněji — úměrně k svému rostoucímu rozsahu i závažnosti. Marx (1953) ve své práci říká, že volný čas, to je doba k onomu plnému rozvoji individua, který jako velká výrobní síla zpětně působí na výrobní sílu práce.

Hodnota volného času tkví ve způsobu jeho využití. Proto přes rozmanitost názorů na úlohu volného času (což se odráží v celé řadě definic) se stále častěji setkáváme s vyhodnocením třech základních funkcí volného času — odpočinku, zábavy a všestranného rozvoje.

SPECIFIKUM VOLNÉHO ČASU V ZEMĚDĚLSKÉM PROSTŘEDÍ

Práce a život v zemědělském prostředí byly z časového hlediska až do nedávna téměř beze zbytku ovlivňovány přirozeným rytmem přírodních dějů, který v základních rysech vymezoval temporalitu životního způsobu venkovského člověka. Zmínili jsme se již, že v městském prostředí dochází s nástupem průmyslové revoluce k procesu vydělení a, ohraničení sféry práce. V zemědělském prostředí v důsledku přetrvávající pevné vazby člověka k pracovnímu stanovišti, které zůstalo totožné s bydlištěm, k tomuto procesu nedošlo. A tak se i nadále na vesnici prolínal v průběhu pracovního dne čas pracovní s mimopracovními povinnostmi a volným časem. Teprve v poslední době, kdy se dokončují přeměny vyvolané industrializací a kdy do zemědělství pronikají prvky vědeckotechnického rozvoje, dochází prostřednictvím upevňování umělých průmyslových rytmtů**) k procesu vydělování sféry pracovního času, což by mělo ve větší či menší míře vést k obdobným změnám jako v městském prostředí. V zemědělském prostředí však tomuto procesu brání sku-

*) Volný čas chápeme jako sféru, v níž člověk vystupuje maximálně uvolněný od bezprostředních pracovních i rodinných povinností (Filipcová).

**) V roce 1977 např. pracovalo v JZD 37 % všech pracovníků ŽV ve dvou-směnném provozu.

tečnost, že specifickým znakem zemědělské práce i nadále zůstává jeho spjatost s přírodními ději, jeho závaznost na přírodní prostředí, kde se zemědělská, svou povahou biologická, výroba uskutečňuje. Z hlediska časových podmínek tu dochází k rozpornému vývoji, kdy umělé průmyslové rytmy narážejí na trvale působící rytmus přírodních dějů. Specifické rysy zemědělské práce — sezónnost a roztříštěnost pracovního dne způsobují, že ve struktuře pracovního času vznikají značné a neočekávané nepravidelnosti v průběhu denního, týdenního i ročního časového cyklu. Tato nevyrovnanost a celková neustálenost pracovního času v zemědělském prostředí se negativně odráží ve struktuře mimopracovního a volného času.

V této práci se zaměřujeme na analýzu sféry volného času řídících pracovníků v JZD se snahou přispět k osvětlení dosahu specifických časových rysů zemědělského prostředí v současné době.

METODY

Hlavní sférou života sledovanou z hlediska hospodaření časem byla po dlouhou dobu výhradně sféra práce. Teprve v podmínkách rozvinuté industriální společnosti se předmětem zájmu stává i oblast mimopracovního a volného času. Zejména sociálnětiská společnost, pro kterou není pracující člověk jen pouhou pracovní silou, začala ve snaze najít a uvolnit časové rezervy pro všestranný rozvoj osobnosti zdůrazňovat potřebu zabývat se časovými aspekty celého komplexu lidského života s akcentem na volný čas — jeho rozšiřování a účelné využívání. Marx (1956) k tomu uvádí: Skutečné bohatství představuje nikoliv čas, který je bezprostředně pohlcován produktivní prací, nýbrž čas, který zůstává pro zábavu a odpočinek a dává možnost činnost a vývoje.

Běžně využívaným postupem při výzkumech zaměřených na hospodaření s časem je časová charakteristika činností sledovaná technikou časového snímku. Tento postup má však i své nevýhody. Základní potíží je skutečnost, že jevově shodná či podobná činnost může v různých souvislostech plnit různé funkce. Dalším vážným problémem je i to, že čas jako míra činnosti je indiferentní vůči produktu či prožitku, který je výsledkem této činnosti. Ve sféře práce považujeme dnes již za samozřejmé, že rozhodující není vynaložený čas, ale výsledek, tj. produkt. Neuvědomujeme si však vždy, že analogicky bychom měli postupovat i v oblasti volného času. Třetím úskalím zmíněného postupu je, že technikou časového snímku jsou zachycovány primární aktivity, což značně deformuje obraz o množství času věnovaného činnostem sekundárním. Tato okolnost se projevuje u aktivit volného času zvlášť výrazně.

KLASIFIKACE ČINNOSTÍ

Současné reziduální pojetí volného času se střetává s novým pojetím, zdůrazňujícím očekávané pozitivní funkce volného času v rozvoji společnosti i jednotlivce (Gordon, Klopov, 1975). Pojetí volného času jako sféry relativně svobodné volby stojící proti sféře nutné práce naráží na závažnou skutečnost, že dělicí čára mezi časem nutným a časem vynaloženým svobodnou volbou nevede vně různých obsahově i formálně odlišných činností, ale uvnitř velké části aktivit. Klíčovým předmětem sporů jsou především otázky klasifikace sociálně participacních aktivit a sebevzdělání. V naší práci proto zavádíme kategorie tzv. sdružených aktivit (veřejná činnost, sebevzdělání, doprava).

Při kategorizaci mimopracovní doby, kterou členíme na čas mimopracovní a volný, vycházíme z pojetí Pruděnského (1959), Gončarenka a kol. (1963) a zejména Strumilina (1963). Do mimopracovního času řadíme dopravu, osobní a rodinné potřeby a nakonec nezbytné potřeby, do volného času naopak tělesný rozvoj, kulturní rozvoj a kulturní odpočinek a zábavu.

TERÉNNÍ ŠETŘENÍ

Terénní šetření bylo koncipováno jako devítidenní (pět všedních dnů a čtyři dny pracovního klidu) sběr údajů technikou časového snímku (autosnímkování), a to ve čtyřech obdobích roku u 300 řídících pracovníků na 29 JZD Středočeského kraje (Plíšek, 1978). Pro tuto stať jsme použili první výsledky strojového zpracování z pěti JZD okresu Nymburk (1620 snímků).

VÝSLEDKY

STRUKTURA ČASOVÉHO FONDU ŘÍDÍCÍCH PRACOVNÍKŮ

Denní cyklus (tab. I)

I. Struktura časového fondu v průběhu týdne (v %) — Structure of the time fund during the week (in %)

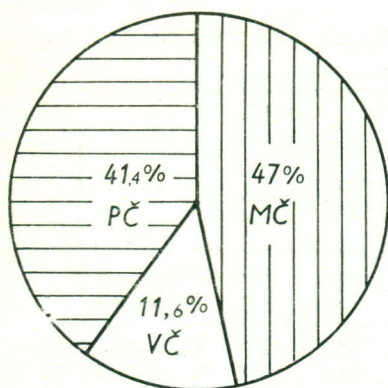
	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Všední den	Den pracovního klidu
Pracovní čas efektivní	41,4	40,1	39,4	40,3	37,4	39,7	11,8
Pracovní čas neefektivní	1,4	1,7	2,2	1,5	1,7	1,7	0,7
Mimopracovní čas — z toho spánek	47,4 (7,5)	46,8 (7,3)	47,0 (7,2)	46,8 (7,2)	46,9 (7,1)	47,0 (7,2)	63,6 (7,6)
Volný čas	9,8	11,4	11,4	11,4	14,0	11,6	23,9
Celkem	100	100	100	100	100	100	100

Ve všední den věnuje řídící pracovník práci v celoročním průměru téměř 10 h (41 %) *, na mimopracovní čas vynakládá zhruba 11 a 1/4 h (47 %) a na volný čas mu zbývají necelé 3 h (12 %) — obr. 1.

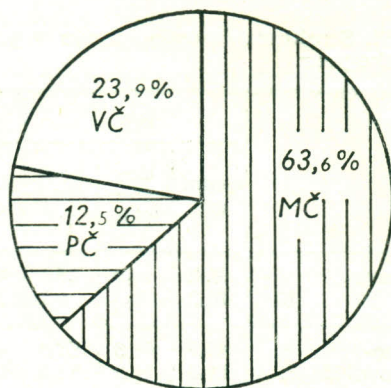
Ve dny pracovního klidu spotřebuje řídící pracovník na práci v celoročním průměru téměř 3 h (12 %), mimopracovní čas je zastoupen zhruba 15 a 1/2 h (64 %) a na volný čas zbývá 5 a 3/4 h (24 %) — obr. 1.

Zvýšené časové náklady na práci ve všední den ochuzují zbylé dvě sféry. Vyjdeme-li z toho, že spánek věnuje řídící pracovník ve všední den v průměru něco přes 7 h, zbývají mu na všechny ostatní aktivity mimopracovního času pouze 4 h denně. Časový tlak mimopracovních povinností limituje fond volného času všedního dne. Celá řada činností mimopracovního času všedního dne nemůže být z časových důvodů realizována, a proto časově zatěžuje dny pracovního klidu, v jejichž rámci je plných 8 hodin věnováno složkám mimopracovního času. Tato skutečnost spolu s přerůstáním pracovního času do dnů pracovního klidu

*) Z časového fondu denního cyklu (24 h = 100 %).

všední den

den prac.klidu

1. Struktura časového fondu řídicích pracovníků JZD ve všední den a ve dni pracovního klidu (v %) — Structure of the time fund of managers of the agricultural co-operative farms during the working day and during holidays (in %)

▨ pracovní čas; ▤ mimopracovní čas; □ volný čas

negativně ovlivňuje sféru volného času řídicího pracovníka, která přesto, že obsahuje ve dni pracovního klidu dvojnásobek množství času všedního dne, je z ohledem na nároky na ní kladené dotována nedostatečným množstvím času.

Cyklus pracovního týdne (tab. I)

V průběhu všedních dnů týdne jsou časové náklady na práci u řídicích pracovníků vcelku rovnoměrné, s výjimkou pátku, kdy se podíl pracovního času na časovém fondu zkracuje zhruba o 3 % (3/4 h), a to zcela ve prospěch volného času. Spotřeba času na mimopracovní povinnosti je v průběhu všedních dnů týdne zcela vyrovnaná, včetně času věnovaného spánku. Podíl volného času kromě již zmíněného pátečního zvýšení vykazuje mírný pokles v prvním dni týdenního cyklu (pondělí).

Roční cyklus (tab. II)

Fond pracovního času výrazně kolísá v průběhu roku. Největší množství času je na práci věnováno v letním období, kdy pracovní čas (včetně dnů pracovního klidu) dosahuje téměř 9 h, kdežto v zimním období klesá množství času určeného práci na 5 1/2 h. Ve všední den vegetačního období přesahuje pracovní čas hranici 10 h, přičemž i v období vegetačního klidu je větší než zákonem stanovená pracovní doba (9 h). Ve dni pracovního klidu je v letním období na práci vynakládáno plných 6 h, v zimním období 1 h.

Mimopracovnímu času je v průběhu roku věnováno ve srovnání s pracovním časem značně vyrovnanější množství času, a to od 12 h v letním období do 14 h na jaře a v zimě. Ve všední den jsou sezónní rozdíly velmi malé, kdežto ve dni pracovního klidu lze pozorovat (zejména mezi letním a jarním obdobím) větší rozdíly.

II. Struktura časového fondu v průběhu roku — Structure of the time fund during the year

		Jaro			Léto			Podzim			Zima		
		všední den	den prac. klidu	Ø	všední den	den prac. klidu	Ø	všední den	den prac. klidu	Ø	všední den	den prac. klidu	Ø
Pracovní čas	% h	42,2 10,2	6,0 1,4	25,6 6,1	44,9 10,8	25,6 6,1	36,7 8,8	41,5 10,0	14,6 3,5	29,9 7,2	36,9 8,9	3,9 0,9	22,4 5,4
Mimo- pracovní čas	% h	47,7 11,4	69,3 16,7	57,3 13,8	45,2 10,9	57,4 13,8	50,7 12,2	45,8 11,0	62,1 14,9	52,6 12,6	49,3 11,8	65,4 15,7	56,3 13,5
Volný čas	% h	10,1 2,4	24,7 5,9	17,1 4,1	9,9 2,3	17,0 4,1	12,6 3,0	12,7 3,0	23,3 5,6	17,5 4,2	13,8 3,3	30,7 7,4	21,3 5,1
Celkem	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Volný čas je sezónními výkyvy ovlivňován výrazně. Nejmenší množství volného času (včetně dnů pracovního klidu) jsme zjistili v letním období, kdy jsou mu určeny 3 h, na jaře a na podzim se rozšiřuje fond volného času o 1 h a v zimě o 2 h. Ve všední den jarního a letního období má řídící pracovník necelé 2 a 1/2 h, ve zbylých dvou ročních obdobích něco přes 3 hodiny volného času. Ve dny pracovního klidu jsou sezónní rozdíly veliké, protože ze 4 h v letním období stoupá množství volného času na 6 h v jarním a podzimním období, v zimním období se ve srovnání s létem množství volného času téměř zdvojnásobuje.

STRUKTURA MIMOPRACOVNÍHO A VOLNÉHO ČASU

Denní cyklus (tab. III)

Ve všední den, kdy spotřeba času na mimopracovní povinnosti dosahuje v celoročním průměru 11 a 1/4 h a kdy na volný čas zbývají 3 h, zjišťujeme, že ve sféře mimopracovního času je 76 % z celkového fondu mimopracovního času, tj. víc než 8 1/2 h, spotřebováno na tzv. nezbytné potřeby (spánek, jídlo) a 18 %, tj. 2 h na osobní a rodinné potřeby. V kategorii volného času je 54 % z celkového fondu volného času, tj. 1 1/2 h věnováno na kulturní odpočinek a zábavu, dále 41 % (tj. 1 h) na kulturní rozvoj a pouze 5 % (tj. 12 min.) na tělesný rozvoj.

Ve dny pracovního klidu, kdy mimopracovní čas je zastoupen zhruba 15 1/2 h a na volný čas zbývá necelých 5 3/4 h, jsme zjistili, že ve sféře mimopracovního času 60 %, tj. 9 1/4 h, se věnuje nezbytným potřebám a 35 %, tj. 5 1/4 h, se spotřebuje na osobní a rodinné potřeby. V kategorii volného času je 72 % (tj. 4 h) věnováno kulturnímu odpočinku a zábavě, kdežto na kulturní rozvoj připadá 18 % (tj. 1 h) a na tělesný rozvoj dokonce jen 10 %, tj. něco přes 1/2 h.

V kategorii mimopracovního času všedního dne zbývá velmi málo času (necelá 1/5) pro realizaci složek v oblasti osobních a rodinných potřeb. Proto řada těchto aktivit musí být přesunuta na dny pracovního klidu, v nichž spotřebují více než 1/3 času určeného mimopracovním po-

III. Struktura mimopracovního a volného času v průběhu týdne (v %) — Structure of non-work and free time during the week (in %)

	Pondělí	Úterý	Středa	Čtvrtek	Pátek	Všední den	Den prac. klidu
Doprava	5,9	6,1	6,4	6,2	6,2	6,2	5,0
Osobní a rodinné potřeby	16,5	16,6	17,1	18,2	19,6	17,6	34,7
Nezbytné potřeby — z toho spánek	77,6 65,5	77,3 65,2	76,5 63,3	75,6 63,7	74,2 62,8	76,2 64,1	60,3 50,0
Mimopracovní čas celkem	100	100	100	100	100	100	100
Tělesný rozvoj	4,9	5,5	6,6	6,4	3,1	5,2	10,6
Veřejná činnost	17,9	22,0	21,8	17,9	16,4	19,1	6,1
Zájmová činnost (aktivní)	1,5	0,8	0,8	0,0	0,9	0,8	1,6
Sebevzdělání	29,2	19,9	18,9	25,2	13,1	20,6	10,0
Kulturní rozvoj	48,6	42,7	41,5	43,1	30,4	40,5	17,7
Zájmová činnost (konzumní)	31,9	34,8	39,7	32,6	40,9	36,4	42,9
Nečinný odpočinek	14,6	17,0	12,2	17,9	25,6	17,9	28,8
Kulturní odpočinek a zábava	46,5	51,8	51,9	50,5	66,5	54,3	71,7
Volný čas celkem	100	100	100	100	100	100	100

vinnostem. V kategorii volného času dochází k výraznému snížení časových nároků v oblasti kulturního rozvoje (zejména u složek veřejné činnosti a sebevzdělání) ve dnech pracovního klidu, takže zbývá více času pro oblast kulturního odpočinku a zábavy a dokonce i pro oblast tělesného rozvoje.

Cyklus pracovního týdne (tab. III).

V průběhu všedních dnů týdne jsme zjistili mírný růst podílu osobních a rodinných potřeb a na druhé straně mírný pokles podílu nezbytných potřeb na mimopracovním čase v druhé polovině týdne. Struktura volného času se v průběhu všedních dnů týdne proměňuje výrazněji v úvodu (pondělí) a v závěru týdne (pátek), přičemž v úvodu týdne stoupá podíl složek kulturního rozvoje a v závěru týdne velmi výrazně podíl složek kulturního odpočinku a zábavy.

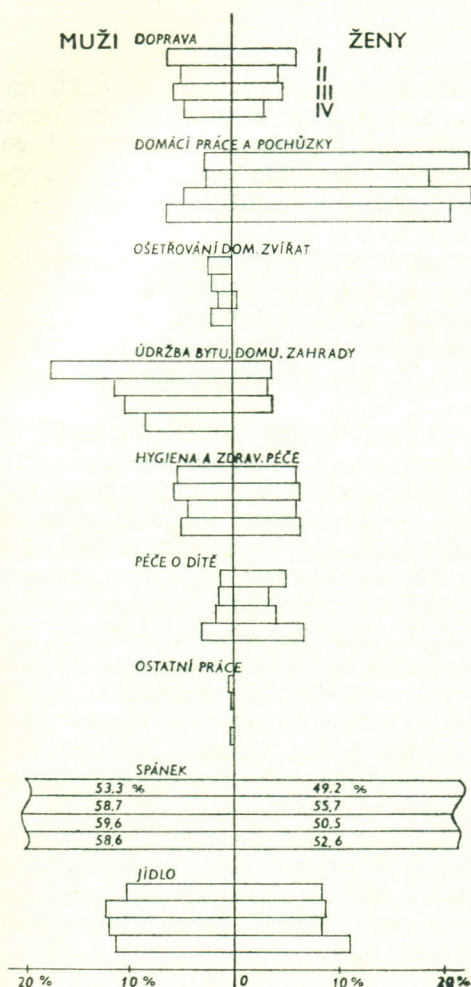
Roční cyklus (tab. IV)

Ve struktuře mimopracovního času mužů se sezónnost ve větší míře projevuje jen v jarním období, kdy se zvyšuje podíl složek z oblasti osobních a rodinných potřeb a současně klesá podíl času věnovaného nezbytným potřebám. Podíl složek osobních a rodinných potřeb u žen klesá v pracovně exponovaném letním období; ušetřený čas věnují ženy spánku (obr. 2).

IV. Struktura mimopracovního a volného času u mužů a žen v průběhu roku (v %) – Structure of non-work and free time in men and women during the year (in %)

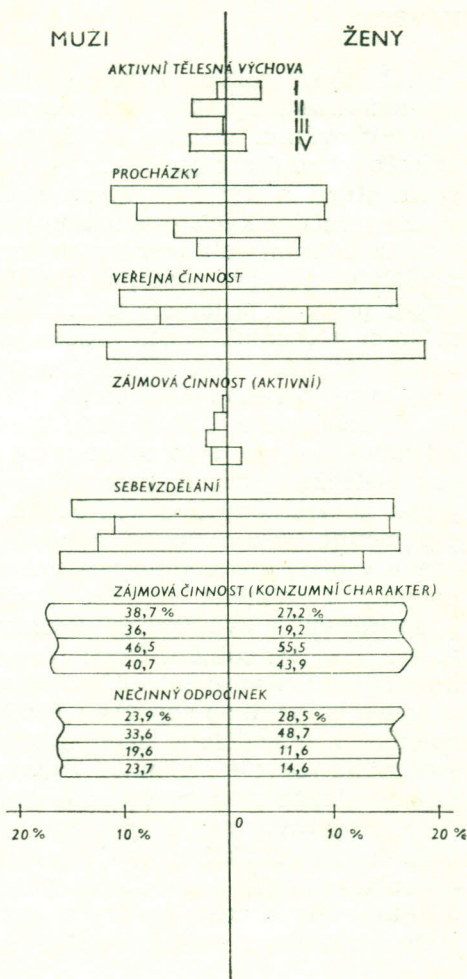
	Jaro		Léto		Podzim		Zima	
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
Doprava	6,4	5,9	5,2	4,4	5,9	4,7	4,9	3,0
Osobní a rodinné potřeby	30,1	36,6	23,7	31,4	22,2	36,7	25,2	33,5
Nezbytné potřeby – z toho spánek	63,5 53,3	57,5 49,2	71,1 58,7	64,2 55,7	71,9 59,6	58,6 50,5	69,9 58,6	63,5 52,6
Mimopracovní čas celkem	100	100	100	100	100	100	100	100
Tělesný rozvoj	11,9	12,5	11,8	9,3	5,2	6,5	6,4	8,4
Veřejná činnost	10,1	16,1	6,3	7,5	14,3	10,1	11,5	18,9
Zájmová činnost (aktivní)	0,5	0	1,4	0	2,0	0	1,6	1,4
Sebevzdělání	14,9	15,7	10,9	15,3	12,4	16,3	16,1	12,8
Kulturní rozvoj	25,5	31,8	18,6	22,8	28,7	26,4	29,2	33,1
Zájmová činnost (konzumní)	38,7	27,2	36,0	19,2	46,5	55,5	40,7	43,9
Nečinný odpočinek	23,9	28,5	33,6	48,7	19,6	11,6	23,7	14,6
Kulturní odpočinek a zábava	62,6	55,7	69,6	67,9	66,1	67,1	64,4	58,5
Volný čas celkem	100	100	100	100	100	100	100	100

Ve struktuře volného času jsou sezónní výkyvy výraznější (obr. 3). Muži snižují v letním období podíl času věnovaný kulturnímu rozvoji a více času věnují v tomto období kulturnímu odpočinku a zábavě. V podzimním a zimním období u nich dochází k prudkému snížení podílu složek tělesného rozvoje a ke zvýšení podílu složek kulturního rozvoje. U žen lze pozorovat v letním a podzimním období značné snížení složek

2. Struktura mimopracovního času podle pohlaví v průběhu roku (v %) — Structure of non-work time according to sex during the year (in %)

I — jaro; II — léto; III — podzim; IV — zima

3. Struktura volného času podle pohlaví v průběhu roku (v %) — Structure of free time according to sex during the year (in %)

(vysvětlivky u obr. 2)

kulturního rozvoje a vyrovnání velkého pracovního zatížení v těchto obdobích prostřednictvím zvýšeného zastoupení složek kulturního odpočinku a zábavy.

Srovnání struktury mimopracovního a volného času mužů a žen v průběhu ročního cyklu nás vede ke zjištění, že ženy mají zřetelně horší strukturu mimopracovního času, což se však v úplné míře nepromítá do struktury jejich volného času. Naopak lze konstatovat, že podíl progresivních složek volného času je u žen zřetelně vyšší.

Dymický rozvoj zemědělství, vyznačující se vysokou koncentrací a specializací výroby, uplatňováním kooperačních vztahů, zaváděním a upevňováním průmyslových forem výroby, prosazováním metod vědeckého řízení a organizace práce, vede k zásadním změnám v celé výrobní sféře, a tím i ve společenském postavení zemědělství a v životě všech zemědělských pracovníků.

Zaváděním velkovýrobních forem a vědecké organizace práce do zemědělství dochází postupně ke stírání základních rozdílů mezi charakterem práce v průmyslu a zemědělství, a tím k vyrovnání rozdílů mezi městem a vesnicí. Tento proces je však v zemědělském prostředí trvale svázán s působením přírodního prostředí, kde se uskutečňuje zemědělská, svou povahou biologická výroba.

V současném období, kdy v zemědělství prudce vzrůstají nároky na lidského činitele, a to zejména ve smyslu osvojení celého komplexu otázek vědeckého řízení, promítá se výrazně do práce řídících pracovníků jeden ze zmíněných specifických rysů — sezónnost. Kolísání spotřeby pracovního času vyvolává značné nepravidelnosti ve struktuře časového fondu v průběhu ročního cyklu a promítá se negativně do sfér mimopracovního a zejména volného času, který se vyznačuje velkou sezónní kvantitativní i kvalitativní proměnlivostí. Tato skutečnost narušuje rytmus života ve volném čase, zmenšuje možnosti plánování aktivit, vede ke znehodnocování této důležité sféry života řídících pracovníků, a tím přispívá k tomu, že současný fond i struktura volného času řídících pracovníků v zemědělství neodpovídá dnešním požadavkům z hlediska všestranného rozvoje osobnosti řídícího pracovníka, jeho politické, odborné, mravní, kulturní úrovně a psychofyzické zdatnosti.

Domníváme se, že na této nepříznivé situaci se podílí i působení pruhého specifického rysu zemědělského prostředí, jímž je roztržitost pracovního dne, a že dosah působení obou specifických rysů je dále prohlubován vlivem kvality a proměnlivosti počasí. Tato problematika bude předmětem našich dalších analýz.

Literatura

- GONČARENKO, M. P. a kol.: Metodika i nekotoryje rezultaty konkretnogo socialnogo issledovaniya bjudžeta vremeni trudaščichsja. Naučnyje doklady vysšej školy. KGU 1963, č. 1, s. 29-39.
 GORDON, L. A. — KLOPOV, E. V.: Člověk po práci. Praha, Svoboda 1975.
 MARX, K.: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie. Berlin, 1953.
 MARX, K.: Kapitál 14/2. Praha, SNPL 1956.
 PILÍŠEK, V.: Efektivnost využití času v řídicí práci. [Průběžná zpráva úkolu SPEV III-4-2-6/01.] Praha, Vysoká škola zeměd. 1978.
 PRUDĚNSKIJ, G.: Otázky rozdělení mimopracovního času. Otázky ekonomiky, 4, 1959, s. 84-92.
 STRUMILIN, S. G.: Otázky socialismu a komunismu v SSSR. Praha, SNPL 1963.

Došlo dne 13. 8. 1979

ЛОПАТА, Л. (Сельскохозяйственный институт, Прага - Сухдол): Досуг руководящих работников в сельском хозяйстве. Сб.р. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1): 63-74.

Временной фонд руководящих работников отличается повышенной временной требовательностью к работе, которая значительно превышает рамки ежедневия, также недостаточностью

мени для выполнения внерабочих обязательств и значительным недостатком свободного времени. В структуре досуга доминирует область культурного отдыха и развлечения, которой уделяется более половины из общего количества досуга. Большой процент нерабочего времени используется для неактивного отдыха. Постоянной, характерной действующей чертой сельскохозяйственной среды, оказывающей влияние на структуру временного фонда и его отдельные категории, в течение года, остается сезонность. Значительное колебание в потребности труда в отдельные периоды года отрицательно отражаются на сфере внерабочего и главным образом свободного времени, которое в пиковый период резко убывает и его структура ухудшается. Это касается главным образом летнего пика в период жатвы, когда, например, в нерабочие дни по сравнению с зимним периодом фонд свободного времени уменьшается почти на половину, причем значительно ухудшается и структура оставшегося свободного времени. Женщины — как и полагается — используют гораздо больше времени для выполнения внерабочих обязанностей по сравнению с мужчинами, причем сезонность эти различия еще больше углубляет. Располагают меньшим количеством свободного времени чем мужчины, однако лучше его используют.

руководящие работники; структура временного фонда; сезонность

LOPATA, L. (University of Agriculture, Praha - Suchdol): *Free Time of the Managers in Agriculture*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1) : 63-74.

The time fund of the managers is marked by such increased demands on working time that considerably outgrows the frame of ordinary days, further by time pressure of fulfilling the extra-work duties and by marked lack of free time. The free time structure is dominated by culture and entertainment that are being dedicated more than a half of the overall amount of free time. The non-active rest plays an important part. The permanently active element of the agricultural environment that affects the time fund structure and its individual categories during the year still is the seasonal character of work. The marked changeable need for work during the individual seasons of the year is negatively reflected in the sphere of the outside-work and particularly of the free time where during the peak seasons of the year its rapid decrease occurs, as well as the deterioration of its structure. This concerns particularly the summer harvest peak when for example the free time fund in holidays decreases in comparison with winter season almost by one half while at the same time the structure of the remaining free time deteriorates as well. The women — as expected — consume substantially more time to fulfill the outside-work duties than men, the seasonal character of work deepens these differences further. They have less amount of free time than men, but they utilize it better.

managers; structure of time fund; seasonal character

LOPATA, L. (Landwirtschaftliche Hochschule, Praha - Suchdol): *Die Freizeit der Leitungsarbeiter in der Landwirtschaft*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 16, 1980 (1) : 63-74.

Der Zeitfonds der Leitungsarbeiter wird durch erhöhte Zeitanprüche an die Arbeit, die über den Rahmen des Alltages hinausreichen, ferner durch einen beträchtlichen Zeitmangel im Hinblick auf die außerdienstlichen Pflichten und schließlich durch einen großen Mangel an Freizeit charakterisiert. In der Struktur der Freizeit dominiert das Gebiet der kulturellen Ruhe und Unterhaltung, dem mehr als die Hälfte der ganzen Freizeit gewidmet ist. Im großen Maße ist auch eine tätigkeitslose Ruhe vertreten. Ein dauerhafter Charakterzug des landwirtschaftlichen Milieus, der die Struktur des Zeitfonds und dessen Kategorien im Verlauf des Jahres beeinflusst, ist die Saisonbedingtheit. Die ausgeprägte Schwankung des Arbeitsbedarfes in den einzelnen Jahreszeiten spiegelt sich negativ in der Sphäre der außerberuflichen und insbesondere der Freizeit wider, bei der in den Spitzenperioden des laufenden Jahres zur ausgeprägten Abnahme sowie zur Verschlechterung der Struktur kommt. Dies betrifft nicht nur die Spitzenperiode der Erntesaison im Sommer, wo sich z. B. an den Ruhetagen der Freizeitfonds im Vergleich zur Winterperiode fast um die Hälfte senkt, wobei sich auch die Struktur der übrigen Freizeit wesentlich verschlechtert. Die Frauen, ganz erwartungsgemäß, verbrauchen wesentlich mehr Zeit zur Erfül-

lung der außerdienstlichen Aufgaben als die Männer, wobei die Saisonbedingtheit diese Unterschiede weiter vertieft. Sie verfügen über weniger Freizeit als die Männer, hingegen wissen sie diese Freizeit besser ausnutzen.

Leitungsarbeiter; Zeitfondsstruktur; Saisonbedingtheit

Adresa autora:

Ladislav Lopata, CSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha - Suchbát
